

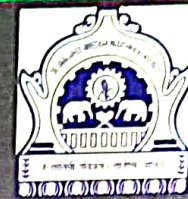
Current Global Reviewer

Peer Reviewed Multidisciplinary International Research Journal
PEER REVIEWED & INDEXED JOURNAL

ISSN 2319-8648

Impact Factor - 7.139

Indexed (SJIF)

February 2020 Special Issue-22 Vol.5

The Role of Women in Global Development

Chief Editor
Mr. Arun B. Godam

Guest Editor
Principal, Dr. Aqueela Syed Gous

CURRENT GLOBAL REVIEWER

Special Issue 22, Vol. 6
February 2020

Peer Reviewed
SJIF

ISSN : 2319 - 8648
Impact Factor : 7.139

29. प्रशासकीय सुधारणा व शासकीय व्यवस्थापन चळवळ 79
प्रा.संजय अंकुशराव जगताप
30. 'सामाजिकरण व व्यक्तिमत्त्व' 81
प्रा.गोरे अशोक रामचंद्र
31. ग्रामीण कामांसाठी आय.सी.टी.चे उपयोग 83
प्रा.भोरे जयंत हंसराज , प्रा.विनयत विलास गोपीनाथराव
32. जलसंवर्धन: लोकसहभागाचे महत्त्व 85
प्रा.एन.एस.गोडाम
33. बीड जिल्ह्यातील परित्यक्ता स्त्रीयांच्या सामाजिक आणि आर्थिक समस्या 88
प्रा. दत्तात्रय प्रभुराव मुंढे
34. भारतीय कृषी क्षेत्रातील उत्पादन, उत्पादकता आणि उपलब्धता 92
प्रा.डॉ. चिताडे नंदकिशोर
35. सामाजिकरणाची भूमिका 95
प्रा.डॉ. मोटे गितांजली सदाशिवराव
36. 1857 च्या उठावात महिलांचा सहभाग 99
प्रा.डॉ. कदम एस.आर.
37. प्रशासकीय सुधारणा आणि व्यवस्थापन 102
प्रा.डॉ. तिडके के.डी.
38. सामाजिकशास्त्र - महिला आणि सामाजिक समस्या 105
श्री.नोळे बसनदास हिरा
39. २२ ते ४० वयोगट महिलांतील स्थूलता कमी करण्यासाठी वेगवेगळ्या उपचार पध्दतीचा 110
वापर करून केलेला तुलनात्मक अभ्यास
प्रा. सिमादेवी एस. मुंढे , डॉ. प्रशांत बी. चव्हाण
40. 'सेवाक्षेत्र व आर्थिक विकास' 113
प्रा.डॉ.वेरळीकर प्रमोद बालाजीराव
41. खेळामध्ये भावनिक परिपक्वतेचे महत्त्व 117
डॉ. एम.एस.राठोड , सुरेश कॉड्यीया राठोड
42. "महाराष्ट्राच्या आर्थिक विकासामध्ये शेतीची भूमिका" 119
प्रा. पवार एन.डी., प्रा. रामरूले डि.के.

'सामाजिकरण व व्यक्तिमत्व'

गोरे अशोक रामचंद्र
सामाजिक विभागप्रमुख, व्यंकटेश महाजन महाविद्यालय, उस्मानाबाद

सास्ताविक :-

मानवास मानवी व्यक्तिमत्व फक्त सामाजिक वातावरणतच प्राप्त होत असते. ज्या वैशिष्ट्यामुळे मानव हा अन्य प्राण्यांपेक्षा वेगळा ठरतो ती सर्व वैशिष्ट्ये मानवास केवळ समाजातच प्राप्त होतात. मनुष्य भाषेचा उपयोग करतो, मनुष्य तिन्ही काळाचा विचार करतो, मानव विचार करण्यास शिकतो. या सर्व गोष्टी मनुष्याला केवळ समाजामुळेच शक्य होतात. व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्वाला समाजामुळे आणि समाजातच अर्थ असतो. प्रसिध्द विचारवंत अँरिस्टॉटल यांच्या मते 'मनुष्य हा समाजशील प्राणी आहे.' खरेतर समाजसुध्दा अनेक व्यक्तींचा मिळून बनलेला आहे. व्यक्ती-व्यक्तींच्या परस्पर प्रक्रियेतूनच समाजाची निर्मिती होत असते. व्यक्ती आणि समाज ह्या एकाच नाण्याच्या दोन बाजूप्रमाणे आहेत. व्यक्तीशिवाय समाज नाही आणि समाजाशिवाय व्यक्तीला अर्थ नाही. व्यक्ती आणि समाज ह्यांना जोडणारा महत्त्वपूर्ण धागा म्हणजे सामाजिकरण होय.

व्यक्तीला अनुवंशाद्वारा जन्मताच काही गुणधर्म किंवा क्षमता प्राप्त झालेल्या असतात. व्यक्तीला सामाजिक बनण्यासाठी या क्षमताच महत्त्वपूर्ण ठरतात. परावलंबित्व, जैवक्षमता, ऐकण्याची क्षमता, बोलण्याची क्षमता, शारीरिक हावभावांचा विशिष्ट अर्थ लावण्याची क्षमता, विचार व कल्पना करण्याची क्षमता इ. क्षमताच पुढे व्यक्तीला सामाजिक बनविण्यास सहाय्यक आणि सामाजिकरणाचा आधार बनतात. सामाजिकरणामुळेच व्यक्तीचे व्यक्तिमत्व आकाराला येते. सामाजिकरण नसेल तर व्यक्तीचे व्यक्तिमत्व आकाराला येते. सामाजिकरणाची प्रक्रिया नसती तर समाजाचे अस्तित्व नसते. सामाजिकरण नसेल तर व्यक्तीचे व्यक्तिमत्व घडणार नाही. सामाजिकरण तर मनुष्य आणि अन्य प्राणी यांच्यात फरक असणार नाही.

सामाजिकरणाचा अर्थ :

- 1) "सामाजिकरण म्हणजे मानवप्राण्यास सामाजिक प्राणी बनविण्याचे, मानवास मानवत्व देण्याचे शिक्षण होय."
- 2) बोगार्डस :- "ज्या प्रक्रियेमुळे व्यक्ती परस्पर सहकार्य एकत्र राहण्यास शिकतात, सर्वांच्या कल्याणासाठी धडपड करतात अशा प्रयत्नाने काही बंधने व नियंत्रणे स्वेच्छेने पाळतात, सामाजिक कर्तव्य बजावताना स्वतःच्या व्यक्तिमत्वाचा सर्वांगण समतोल विकास साधतात त्या प्रक्रियेला सामाजिकरण असे म्हणतात."
- 3) डॉ.विलास संगवे :- "नवजात अर्भकाला सामाजिक प्राणी बनविणारी प्रक्रिया म्हणजे सामाजिकरण होय."

कुटुंब, मैत्री, नातेसंबंध, शेजारी, क्रीडा संघ, सामाजिक पर्यावरण, विविध संस्था, समुह, शाळा, मंडळे, सहकारी ही सामाजिकरणाची साधने आहेत.

थोडक्यात - शिकवण्याची, शिकवण्याची, आत्मसात करण्याची प्रक्रिया म्हणजे सामाजिकरण होय.

शोधनिबंधाची उद्दिष्टे :-

- 1) सामाजिकरणाची संकल्पना लक्षात घेणे.
- 2) व्यक्तिमत्वाबाबत संकल्पना लक्षात घेणे.
- 3) सामाजिकरण आणि व्यक्तिमत्व यांचेतील संबंध लक्षात घेणे.

शोधनिबंधाची गृहितके :-

- 1) सामाजिकरण ही एक व्यापक प्रक्रिया आहे.
- 2) व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्वाचा विकास सामाजिकरणामुळेच होतो.
- 3) सामाजिकरण ही शिकण्याची प्रक्रिया आहे.
- 4) समाजाचे अस्तित्व व सातत्य सामाजिकरणामुळेच शक्य आहे.

संशोधनपध्दती/तंत्र :-

प्रस्तुत शोध निबंध हा द्वितीयक (दुय्यम) साधन सामग्रीवर आधारीत आहे. शोधनिबंधासाठी संदर्भग्रंथ, मासिके, विकिपिडीया अशा साधनांचा उपयोग करण्यात आला आहे.

विषय विश्लेषण :-

सामाजिकरण हे समाजाप्रमाणेच व्यक्तीच्या दृष्टिनेही महत्वाचे असते. व्यक्तीच्या अंगी असणा-या सुप्त क्षमतांच्या विकासाला चालना देऊन व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्वाचा पूर्ण विकास करण्यात सामाजिकरण सहाय्यक ठरते. सामाजिकरणामुळेच 'स्व' चा उदय आणि विकास होतो. सामाजिकरणामुळे व्यक्तीवर काही बंधने पडतात. व्यक्तीला स्वतःवर नियंत्रण ठेवण्यास शिकावे लागते. सामाजिकरणामुळे व्यक्तीला सामाजिक नियमांचे पालन करण्यास

शिकावे लागते. ह्या सर्व नियंत्रणात्मक बाबी असल्या तरी सामाजिकरणाद्वारेच व्यक्तीच्या स्व-प्रतिभेचा विकास होत असतो.

मानव हा समाजातच राहिल्याने सामाजिक प्राणी बनतो. समाजाद्वारे व्यक्तीवर सतत संस्कार होत असतात. संस्कारामुळेच व्यक्तीला भाषा, विचार, कल्पना, विश्वास, आदर्श सामाजिक जाणिवे आणि सांस्कृतिक मूल्ये प्राप्त होत असतात. संस्कारामुळेच व्यक्तीला भाषा, विचार, कल्पना, विश्वास, आदर्श, सामाजिक जाणिवे आणि सांस्कृतिक मूल्ये प्राप्त होत असतात. व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व निर्धारित करण्यात आणि व्यक्तिमत्त्वाचा विकास करण्यात या बाबी महत्त्वपूर्ण असतात. व्यक्तीचे व्यक्तिमत्त्व हे समाज आणि संस्कृती यांच्या प्रभावानेच घडत असते.

व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्व संकल्पनेत केवळ बाह्य लक्षणांचा समावेश करून चालणार नाही. समाजशास्त्र आणि मानसशास्त्रज्ञ यांचेबाबत एकमत असल्याचे जाणवते. पार्क आणि बर्जेस यांनी व्यक्तिमत्त्वाची व्याख्या समाजशास्त्रीय दृष्टिकोनातून केली आहे. त्यांच्या मते "कोणत्याही गटातील व्यक्तीची भूमिका ज्या लक्षणांनी निर्धारित होते त्या समग्र लक्षणांचे संघटित स्वरूप म्हणजे व्यक्तिमत्त्व होय." या समाजशास्त्रीय दृष्टिकोनातून केले आहे. त्यांच्या मते "कोणत्याही गटातील व्यक्तीची भूमिका ज्या लक्षणांनी निर्धारित होते त्या समग्र लक्षणांचे असंघटित स्वरूप म्हणजे व्यक्तिमत्त्व होय." या समाजशास्त्रीय अंगाने करण्यात आलेल्या या व्याख्येत 'भूमिकेच्या कल्पनेस विशेष महत्त्व देण्यात आले आहे. याचाच अर्थ व्यक्तीला समाजात निरनिराळ्या भूमिका वढवाव्या लागतात. आत्मसात कराव्या लागतात. त्यासाठी सामाजिकरणाची भूमिका अनन्यसाधारण ठरते. सर्व भूमिकांची संकिर्ण व्यवस्था म्हणजे व्यक्तिमत्त्व असेही म्हणता येईल.

सारांश :-

सामाजिकरण व व्यक्तिमत्त्व याबाबत झालेल्या विवेचनाच सारांश खालीलप्रमाणे आहे.

1. सामाजिकरणामुळेच व्यक्तीच्या 'स्व' चा म्हणजेच स्वतः विषयीच्या जाणिवेचा आणि व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होतो.
2. सामाजिकरण म्हणजे मानवप्राण्यास सामाजिक प्राणी बनविण्याचे, मानवाला मानवत्व देण्याचे निरंतर चालणारे शिक्षण होय.
3. सामाजिकरणाच्या प्रक्रियेमुळेच व्यक्तीमधील सुप्त-जैव क्षमतांचा व गुणांचा विकास करण्याची संधी प्राप्त होते व मानवाच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होतो.
4. सामाजिकरणामुळेच व्यक्तीच्या मनात गट, समुदाय, समाज आणि आपल्या संस्कृतीविषयी आस्था आणि निष्ठा निर्माण होते.
5. विविध भूमिकासाठी परिपक्व बनण्याच्या प्रक्रियेतूनच व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास होतो त्यासाठी सामाजिकरणाची प्रक्रिया अनिवार्य आहे.
6. व्यक्तिमत्त्वाचा उदय किंवा विकास हा 'स्व' चाच उदय किंवा विकास असून व्यक्तीस 'स्व' विषयक जाणीव तिच्या इतरांबरोबरच्या पारदर्शक आंतरक्रियांचाच परिपाक असतो.

निष्कर्ष (समारोप) :-

1. सामाजिकरण ही निरंतर चालणारी प्रक्रिया आहे.
2. सामाजिकरण ही शिक्षणाची प्रक्रिया आहे.
3. समाजाची निर्मिती, अस्तित्व, सातत्य व विकास सामाजिकरणामुळेच शक्य आहे.
4. व्यक्तीच्या व्यक्तिमत्त्वाचा विकास सामाजिकरणामुळेच होतो.
5. व्यक्तीच्या जन्मतः असणा-या क्षमतांना विकसित करण्याचे कार्य सामाजिकरणामुळेच होते.

संदर्भ :-

1. 'समाजशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना' - डॉ.राम वाघ, प्रा.मलवाडे, न्यू रचना प्रकाशन, लातूर, प्रथम आवृत्ती सप्टें.1997
2. 'समाजशास्त्रीय संकल्पना व व्याप्ती' - डॉ.ज्योती डोईफोडे, विद्या बुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद सुधारित आवृत्ती जून 2013
3. 'समाजशास्त्राची रूपरेषा' - प्रा.ज्योती डोईफोडे, विद्याबुक्स पब्लिशर्स, औरंगाबाद, सुधारीत दुसरी आवृत्ती, डिसेंबर 2009
4. 'समाजशास्त्रातील मूलभूत संकल्पना' - डॉ.साळुंखे सर्जेराव नरेंद्र प्रकाशन, पुणे 1996
5. 'समाजशास्त्राची मूलतत्वे' - डॉ.मेहंदळे यशवंत, मेहंदळे प्रकाशन, पुणे 1973

ISSN 2349-638x
Impact Factor 6.293

AAYUSHI INTERNATIONAL INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL

PEER REVIEW & INDEXED JOURNAL

Email id : aiirjpramod@gmail.com

www.aiirjournal.com

SPECIAL ISSUE No. 65

Executive Editor

Dr. S.M. Maner

Principal

Tuljabhavani Mahavidyalaya,
Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Co-Editor

Prof.G.V.Baviskar

Head, Dept. of History

Tuljabhavani Mahavidyalaya,
Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Co-Editor

Dr. B.V.Gund

Head, Dept. of Pol.Sci.

Tuljabhavani Mahavidyalaya,
Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Co-Editor

Prof. B.J.Kukde

Head, Dept. of Sociology

Tuljabhavani Mahavidyalaya,
Tuljapur, Dist. Osmanabad (M. S.)

Chief Editor

Prof. Pramod Tandale

Sr No	Author Name	Title of Article	Page No.
45	प्रा. धनाजी दौलतराव भोसले	भारतातील समकालीन समस्या आणि महात्मा फुले यांच्या विचारांची आवश्यकता	139
46	प्रा. शितल लहू बोडके	महिला सबलीकरण आणि सदयास्थिती	141
47	सौ. साक्षी खेडेकर	सोशल मिडियातील तरुणाई...	143
48	प्रा. अशोक रामचंद्र गोरे	सामाजिक न्याय	146
49	प्रा. डी. एम. शिंदे	भारतातील वाढती लोकसंख्या - एक सामाजिक समस्या	148
50	प्रा. सौ. संगिता पाटील	भारतातील वाढती लोकसंख्या-परिणाम	150
51	श्री. बापू तुकाराम बाराते	लोकसंख्या वाढीच्या समस्या	152
52	प्रा. माधव उत्तमराव उगिले	महिला सबलीकरण : आव्हाने आणि उपाय	154
53	प्रा. डॉ. नागोराव संभाजी भुरके	लोकसंख्या वाढ एक समस्या	157
54	Dr. Sainath Radhesham Bansode	Problems of Population in India	159
55	Mr. Jagadananda Ray Dr. S. J. Chandrashekhar	The Role of Yoga for the Development of Human Values	161
56	Dr. Chandrakant Kamble	Social Issues In The Globalization Age	163
57	प्रा. डी. डी. गायकवाड	सामाजिक न्याय - राजर्षी छ. शाहू महाराज : एक समाजशास्त्रीय अभ्यास	166
58	Aparna Vishwanath Kalyankar	A Study on Issues and Challenges of Women Empowerment in India	168
59	प्रा. वी. जे. कुकडे	लिंगभेदाची समस्या	172
60	प्रा. प्रकाश साहेबराव काळवणे	भारतातील लोकसंख्येची समस्या	175
61	प्रा. शरद शंकर गायकवाड	महिलांचे सशक्तीकरण व महिला चळवळी एक समाजशास्त्रीय दृष्टीकोन	178
62	प्रा. जे. एन शितोळे	लोकसंख्यावाढीतील आहार आणि पोषण विषयक समस्या	180
63	प्रा. सौ. माधुरी गोविंद गिरी	लोकसंख्या वाढीची समस्या	183
64	प्रा. डॉ. श्रीकांत गायकवाड	स्त्री-पुरुष असमानता निर्मूलनाचा दृष्टिकोन	185

सामाजिक न्याय

प्रा.अशोक रामचंद्र गौरे

समाजशास्त्र विभाग

व्यंकटेश महाजन महाविद्यालय उस्मानाबाद

प्रास्ताविक :-

न्याय ही बहुआयामी संकल्पना आहे. स्वातंत्र्य, बंधुत्व आणि समता ही न्यायाची अविभाज्य अंगे आहेत. ख्रिस्तपूर्व काळात ग्रीक तत्त्ववेत्ते प्लेटो आणि अॅरिस्टॉटल त्यानंतर जॉन रॉल्स आणि कार्लमार्क्स यांनी न्यायाच्या संकल्पनेबाबत आपले सिद्धांत मांडले आहेत.

सामाजिक न्याय ही मोठी आणि अविरत चालणारी प्रक्रिया आहे. अविरत या अर्थाने की, समाजात अद्यापही सामाजिक न्याय पूर्णपणे स्थापित झालेला नाही. सामाजिक न्याय ही नीतिमूल्यांवर आधारलेली संकल्पना आहे. कोणत्याही समाजात त्रासाने, वेदनेने त्रासलेले व्यक्ती किंवा व्यक्तीसमूह असतात. वेदना आणि त्रासमुक्त समाज निर्माण करणे हा सामाजिक न्यायाच्या संकल्पनेचा व्यापक उद्देश असतो. सामाजिक न्याय प्रस्थापित करण्यासाठी दुःख आणि समस्याग्रस्त लोकांना संघटित करून न्याय मिळवण्यासाठी सतत प्रयत्न करणे हा मार्ग सामाजिक न्यायाचा आहे. परंतु, विध्वंसक प्रयत्न किंवा आंदोलने सामाजिक न्याय प्राप्त करण्याचे योग्य माध्यम नव्हे. सामाजिक न्यायाची प्राप्ती लोकशाही मूल्यांच्याचौकटीत आणि सनदशीर मार्गाने झाली पाहिजे.

डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांनी शिका, संघटित व्हा आणि संघर्ष करा हा नारा दिला, महात्मा गांधी यांनी समाजाला संघटित होण्याचे आवाहन केले, लोकमान्य टिळकांनी समाजाला संघटित होण्याचा मंत्र दिला, कार्लमार्क्स यांनी जगातील कामगारांनो एक व्हा, हा नारा दिला. या सर्वांचेच सूत्र सामाजिक न्यायाचे होते. समाजव्यवस्था आणि सामाजिक व्यवस्थापनाशी संबंधित सामाजिक न्यायाची संकल्पना आहे. समताधिष्ठित समाजाच्या निर्मितीकडे जाणारी ही संकल्पना आहे. जागतिक स्तरावर 20 फेब्रुवारी हा 'सामाजिक न्याय दिवस' म्हणून संयुक्तराष्ट्र संघटनेने जाहीर केला आहे. 2009 पासून त्याची अंमलबजावणी केली जात आहे. महाराष्ट्र शासनाने 26 जून हा 'सामाजिक न्याय दिन' म्हणून राजर्षी शाहू महाराज यांच्या जयंतीनिमित्त घोषित केला आहे.

सामाजिक न्याय म्हणजे शोषण विरहित समताधिष्ठित न्याय समाजाची निर्मिती होय.

शोध निबंधाची उद्दिष्टे :-

- 1) सामाजिक न्यायाची संकल्पना लक्षात घेणे.
- 2) सामाजिक न्यायाचे स्वरूप आणि व्याप्ती अभ्यासणे.
- 3) आधुनिक काळात सामाजिक न्यायाची उपयुक्तता तपासणे.
- 4) सामाजिक न्यायाचे महत्व लक्षात घेणे

शोधनिबंधाची गृहितके :-

- 1) सामाजिक न्यायाची संकल्पना व्यापक आहे.
- 2) सामाजिक न्याय ही बहुआयामी संकल्पना व्यापक आहे.
- 3) सामाजिक न्याय ही अविरत चालणारी प्रक्रिया आहे.
- 4) सामाजिक न्याय साध्य करण्याची अनेक माध्यमे आहेत.
- 5) सामाजिक न्याय हा सक्षम लोकशाहीचा आधार आहे.

संशोधन पद्धती/तंत्र :-

प्रस्तुत शोधनिबंध हा द्वितीयक साधन सामग्रीवर आधारित आहे प्रस्तुत शोधनिबंधासाठी संदर्भग्रंथ मासिके, विकिपिडीया आणि विकासपिडीया या साधनांचा आधार घेण्यात आला आहे.

विषय विश्लेषण :-

आधुनिक काळात जागतिकीकरणाची प्रक्रिया अधिक विस्तारत आहे. जागतिक नागरिक ही संकल्पना मोठ्या गतीने वाढताना दिसते आहे. जागतिक पातळीवर सर्वांगीण प्रगती करणे हा उद्देश 'सामाजिक न्याय' या संकल्पनेचा आहे. गरिबी, बेरोजगारी, वर्णभेद, लिंगभेद, जातीभेद, धर्मभेद, पंथभेद, शिक्षण असमानता, सामाजिक विषमता, आर्थिक विषमता यामुळे सर्वसमावेशक विकासाची संकल्पना साध्य होताना दिसत नाही. जागतिक स्तरावर असे चित्र असल्याचे लक्षात येते. सर्वसमावेशक, सर्वांगीण विकास साध्य करण्यासाठी 'सामाजिक न्याय' ही प्रक्रिया अधिक गतिमान करणे गरजेचे आहे.

वैयक्तिक, सामाजिक, संस्थात्मक आणि शासकीय पातळीवर सामाजिक न्यायाची प्रक्रिया राबवली जाते. अनेक प्रकारच्या समाजाभिमुख कार्यांमधून 'सामाजिक न्याय' साध्य करणे शक्य आहे. समाजात अनेक घटक वंचित, उपेक्षित, दुर्लक्षित असतात. अनेकदा अशा घटकांच्या दैनंदिन गरजा देखील पूर्ण होत नाहीत. अशा घटकांना आपल्या गरजा सहज पूर्ण करता याव्यात व समाजात सन्मानाने जगता यावे यासाठी 'सामाजिक न्याया'ची भूमिका महत्त्वपूर्ण ठरते. सामाजिक न्यायाची संकल्पना मानवी हक्काला जोडली जाणे आवश्यक असते. मानवी हक्कांच्या अभावी समाजातील हा घटक नाराज असतो. त्यांच्या मनात व्यवस्थेबद्दल असंतोषाची भावना असते हा असंतोष कमी करण्यासाठी सामाजिक न्यायाची प्रक्रिया महत्त्वपूर्ण कार्य करते.

समाजाच्या अनेक क्षेत्रात उपेक्षित वंचित घटक आहेत. त्यांना समाजाच्या मुख्य प्रवाहात समाविष्ट करणे आवश्यक आहे. असे समूह सहसा असंघटित असतात यामध्ये दलित, अल्पसंख्यांक, आदिवासी, स्त्रिया, अपंग (दिव्यांग), निराधार, बालकामगार, कामगार, शेतमजूर, अशिक्षित, कुपोषित, झोपडपट्टीत वास्तव्य करणारे, वृद्ध, संकटग्रस्त शेतकरी, शेतमजूर स्त्रिया, दारिद्र्यात जीवन जगणारे, विषमतेचे बळी, कुप्रथांचे बळी यांचा समावेश होतो. या सर्व घटकांच्या अनेक समस्या आहेत. अशा घटकांना संघटित करून त्यांना मानवी हक्कांची जाणीव करून देणे व सनदशीर मार्गाने मागण्या मांडणे व त्या पूर्ण करून घेणे ही सर्व प्रक्रिया सामाजिक न्यायासाठी आवश्यक आहे. वेठबिगारी, गुलामगिरी, श्रीमंताची गुलामगिरी यापासून मुक्त समाज हे ध्येय 'सामाजिक न्याय' या संकल्पनेचे आहे. सामाजिक न्यायाचे वातावरण तयार करणे हे शासनाचे काम आहे.

भारताच्या संविधानात समाविष्ट असलेली सामाजिक न्यायाची संकल्पना ही समाजातील असंतुलन नष्ट करून कल्याणकारी राज्यात प्राधान्य देणारी आहे. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी भारतीय राज्यघटनेत सामाजिक न्यायाला अनन्यसाधारण महत्त्व दिले आहे. डॉ. आंबेडकरांना नवसमाज व्यवस्था अपेक्षित होती. मानवमुक्तीचा नवसमाज निर्माण करून सामाजिक न्याय विविध पातळीवर कसा मिळेल याकडे डॉ. आंबेडकरांचा कटाक्ष होता. जातीचे उच्चाटन झाल्याशिवाय सामाजिक न्याय प्रस्थापित होणार नाही असे डॉ. आंबेडकरांना वाटत होते.

निष्कर्ष (समारोप):-

- 1) सामाजिक न्यायाची प्रक्रिया निरंतर चालणारी आहे.
- 2) मानवी हक्कांच्या पुर्तेशिवाय सामाजिक न्याय पूर्ण होणार नाही.
- 3) लोकशाही मार्गाने सामाजिक न्यायाची पूर्तता होऊ शकते.
- 4) असंघटित क्षेत्रातील लोकांचे सनदशीर मार्गाने संघटन करणे आवश्यक आहे.

संदर्भ:-

- 1) 'भारतीय समाज' (संरचना और परिवर्तन) - एस.एल.दोशी, पी.सी.जैन.
- 2) 'आधुनिक राजकीय विश्लेषण', - प्रा.रा.अं.तिसारे, प्रा.चिं.ग.घांगरेकर
- 3) 'राज्यशास्त्रातील मूलभूतसंकल्पना' - प्रा.डॉ.शैलेंद्र देवळणकर